

שאלות ותשובות לסיכום ולחזרה

מסכת חולין, דף ב

א. הביטוי 'הכל שוחטין' וכיצא בזה בדברי התנא, האם משמעותו לכתחילה או דיעבד?

לשון 'הכל'... / פעמים משמעותו לכתחילה כגון 'הכל סומכין', ופעמים אינו מורה על לכתחילה, כגון 'הכל מעריכין'... ונודרין' [שהרי אין לידור לכתחילה, שאפילו רבי יהודה אינו מתיר אלא ב'הרי זו' ולא ב'הרי עלי' וכד'].]

ואולם לשון משנתנו 'הכל שוחטין' משמעותה לכתחילה, מכך שנאמר בהמשך 'ושחיתתן כשרה' – לשון המורה על דיעבד.

[ובין שהמכוון לכתחילה בין שהמכוון בדיעבד, לשון 'הכל' בא לרבות דבר מה, כפי שפרשו בתחילת מסכת ערכין. ואף 'הכל שוחטין' בא לרבות, כדלהלן].

ב. שחיתת טמא במוקדשין או בחולין הנעשים על טהרת הקודש – מה דינה לכתחילה ובדיעבד?

הטמא לא ישחוט לכתחילה בהמת המוקדשים, גם אם נזרר שלא לטמא הבשר וכגון ששוחט בסכין ארוכה – גזרו חכמים שמא יטמאם והלא מוזהר מהתורה לשמרם מכל טומאה (משמרת תרומתי). עבר ושחט ואומר ברי לי שלא נגעתי – שחיתתו כשרה. וכן אם אינו לפנינו לשאלו, ואחרים אומרים שלא נגע – כשרה (ואפילו בסכין קצרה. ע' ט"ז יו"ד א סק"ג. ומה שנראה מדבריו שבארוכה שוחט לכתחילה, כבר תמה על כך בספר לב אריה).

[לדברי שמעון התימני, מדין תורה אי אפשר לטמא לשחוט במוקדשין, שלדעתו צריך שיהא השוחט לפני ה' – בעזרה (עפ"י זבחים לב)].

בחולין שנעשו על טהרת הקודש, אפילו למאן דאמר כקודש דמי, מותר לכתחילה לטמא לשחטם בסכין ארוכה ואין חוששים שמא יגע (הואיל ואין מוזהרים על טומאתם אלא מדרבנן. רש"י. וערמב"ן שאף מדרבנן אין איסור לטמאם מדעת).

שחט ואין ידוע אם נגע אם לאו, לפי מה שכתבו התוס' נראה שאפילו ברשות הרבים טמאים, שרוב פעמים אין יכול להוזהר. ולפי תירוץ הראשונים י"ל שטהור, ודוקא במוקדשים פסול משום 'הסח הדעת'.

דף ג

ג. האם צריך שהשוחט יהא מומחה בהלכות שחיטה ומוחזק ורגיל בשחיטה, או שמא סתם אדם גם כן כשר?

לדעת רבינא צריך לכתחילה שיהא ידוע שהשוחט יודע לומר הלכות שחיטה, ואפילו אינו מוחזק כשוחט, שלא ראינוהו שוחט כמה פעמים ללא תקלה. ולפי לשון אחרת אמר רבינא להפך; צריך לכתחילה שיהא מוחזק ששחט כהוגן שתים ושלוש פעמים ללא שנחלש והתעלף, ואעפ"י שאינו ידוע לנו אם יודע הלכות שחיטה.

ובדיעבד כששחט, בודקים אותו אם יודע לומר הלכות שחיטה – מותר לאכול משחיטתו, ואם לאו אסור. וללשון אחרונה – אם שחט ואמר ברי לי שלא נתעלפתי שחיטתו כשרה. ואם אינו לפנינו, רק אם ראוהו אחרים שחיטתו כשרה.

(התוס' כתבו לשמוע מדברי הגמרא שלרבינא אם בדקנוהו ולא ידע הלכות שחיטה שחיטתו פסולה אפילו אחרים רואים אותו, ותמהו על כך מהגמרא להלן. ואילו לדברי הרמב"ן אין ראיה כלל שלרבינא שחיטתו פסולה).

אמרו בגמרא שאר אמוראים שלא פרושו כרבינא חולקים וסוברים שאין צריך שנדע מתחילה אם יודע הלכות שחיטה, כי רוב מצויים אצל שחיטה הם – מומחים הם (וכן יש ברייתא להלן יב.). וכן אין חוששים לעילפון, הלכך שחיטת סתם אדם כשרה אף לכתחילה (רש"י ותוס').

א. להלכה קיימא לן 'רוב מצויים אצל שחיטה'. ואולם כתבו הגאונים שלאחר השחיטה והוא לפנינו, צריך לבדוק שהוא בקי. וכן פסק הרמב"ם ורש"פ [ואין צריך לבדוק קודם שחיטה דוקא, ואין לחוש שמא ישכח לבדוק, שהרי בדיעבד כשר ללא בדיקה. ר"ש; תורת הבית א; טו"ד א].

ולדעת הרי"ף אף לכתחילה אין לשחוט ללא בדיקת השוחט. [ופירש הגר"א שפסק כרבינא דבתראה הוא, אך רק לענין לכתחילה ולא לענין דיעבד מפני הסוגיא דלהלן יג].

ולדעת בעל העיטור (מובא בטור א) אפילו הוא לפנינו אין צריך לבדוק לאחר שחיטה. ונוהגים שאין אדם שוחט אלא אם נטל קבלה מחכם ואין החכם נותן לו קבלה עד שידע בו שהוא יודע הלכות שחיטה ובקי בידיו (ע' רמ"א ריש יו"ד. וע"ש בסעיף ב על טיב הידיעה הנצרכת). ולענין עילפון כתבו כמה ראשונים שלהלכה אין חוששים כלל ואין צריך לשאלו. והטור (יו"ד א) כתב עפ"י הרי"ף והרא"ש שצריך לשאלו אם לא נתעלף.

וכתב הרמב"ם (ד, ג) שלא ישחוט בינו לבין עצמו עד שישחוט בפנינו פעמים רבות עד שיהא רגיל וריוו. 'חומר הוא שהחמיר ליראי חטא. ונכון הוא לחוש בזה לכתחילה' (רשב"א. ולדעת בעל העיטור (מובא בטור) מותר לכתחילה לשחוט).

ב. אם יודעים שאינו יודע הלכות שחיטה, אפילו בדיעבד שחיטתו פסולה (תוס' עפ"י גמרא להלן ט). ואפילו אמר אחר כך ברי לי שלא שהיתי ולא דרסתי וכו' – אין שחיטתו כשרה כיון שבשעת השחיטה לא היה מודע להקפיד בדבר, שמא לא שם לב ופסל (ראשונים).

דפים ג – ה

ד. מה דין השחיטות הללו:

א. שחיטת כותי.

ב. שחיטת ישראל מומר.

א. לדעת התנאים שהכותים גרי אריות הם (וכן אמרו בגמרא בדעת רב אשי) – שחיטתם פסולה כנכרים. לדעת האומרים גרי אמת הן (וכן נקטו אביי ורבא בפירוש סתם משנתנו), תלו זאת בגמרא במחלוקת התנאים האם אפשר לסמוך על כך שהחזקו בשחיטה ובדקדוקיה; לתנא קמא, הואיל ופסולי השחיטה אינם מפורשים בתורה [וגם עיקר שחיטת עוף אינה מפורשת בכתוב], אין החזקתם בשחיטה חזקה. ולדברי רשב"ג, כל מצוה שהחזיקו בה כותים הרבה מדקדקים בה יותר מישראל. וכן נקטו אביי ורבא בפירוש סתם משנתנו – הלכך שחיטתם כשרה.

וכל זה כששוחט הכותי לעצמו, אבל כששוחט עבור ישראל – חשוד הוא להכשילו, הלכך צריך שיהא ישראל עומד על גביו בשעת השחיטה ורואהו. ולדברי רבא [דלא כאביי] אפילו יוצא ונכנס כשר לכתחילה, שהלה ירא לפסול השחיטה.

בא ומצאו ששחט – חותך כזית ונותן לו. אכלו – מותר לאכול משחיטתו. לא אכלו – אסור. [מצא בידו כמה ציפורים שחוטות – קוטע ראש של אחת מהן ונותן לו. אכלו – מותר לאכול כולן. ובלבד שלא יראה לו מאיזה ציפור נתן לו (רב מנשה), וימסמס הראש כך שאין לו בו סימן הכר (רב מרשיא), ואז כולן מותרות. (אפשר שבדיעבד שלא מסמס, וכעת אינו לפנינו לבדוק, אין חוששים שמא היה לו סימן. חו"ב)].

א. היה הכותי שוחט בשביל עצמו – שחיטתו כשרה לכתחילה כנ"ל [לרשב"ג], ואין צריך לבדוק אם אוכל. ורק כששחט עבור ישראל צריך בדיקה משום חשש הכשלה, כאמור (רמב"ן ועוד).

ב. אין למסור לכותי לשחוט לכתחילה [כשאין ישראל עומד שם] על סמך הבדיקה שלאחר מכן, כי שמא ישכח מלבדוק או שמא יראו אחרים ויכשירו שחיטתו ללא בדיקה (ראשונים).

ג. כתבו התוס' שאין צריך בדיקת סכין ע"י ישראל, שכיון שישראל עומד על גביו או יוצא ונכנס – מתירא ובודק את הסכין כראוי.

ד. כותי ששחט בהמת ישראל ואין אפשרות לבדוק על ידי אכילה; כתבו התוס' שלרבא מותר בדיעבד אפילו לא היה ישראל נכנס ויוצא, שבדיעבד יש לסמוך על כך שמתירא לפסול הבשר של ישראל. ורק כשהוא לפנינו צריך בדיקה כיון שאפשר לברר.

ובדעת אביי [כאשר נכנס ויוצא, או שמא אפילו בא ומצאו ששחט], תלוי הדבר בשני תירוצי התוס' האם כשר בדיעבד כיון שא"א לבדוק, אם לאו (והריטב"א נקט לעיקר לפסול. ואף בדעת התוס' כתב בספר לב אריה (ד). שלפי המסקנא אין חילוק בין יוצא לנכנס לבא ומצאו, ולא כתבו התוס' אלא לפי הסלקא-דעתין בגמרא.

כל זה מעיקר דין המשנה. אבל רבי חנן מסר בשם בר קפרא שרבן גמליאל (רש"י: בנו של רבי יהודה הנשיא. והתוס' צדדו שהוא ר"ג דיבנה) ובית דינו נמנו על שחיטת כותי ואסרוה, אפילו ישראל עומד על גביו (רבי יעקב בר אדי). ובתחילה לא נתקבל האיסור, וכן העידו על רבי יוחנן ורבי אסי שאכלו משחיטת כותי. ואולם לאחר מכן גזרו עליהם להיותם כעובדי כוכבים גמורים, כדלהלן ו.

וכן נפסק להלכה שעתה הכותים דינם כעובדי כוכבים (יר"ד ב,ח).

וקודם שגזרו עליהם נאמנים כרשב"ג (כ"מ ברמב"ם שחיטה ד,טז ע"ש כס"מ. וכ"כ הש"ך בדעתו). והרמב"ן והרשב"א (ה): נקטו כתנא קמא שאין נאמנם אלא בדבר הכתוב. והגר"א (ביו"ד קיט, ז) כתב שהלכה כרבי אלעזר שאפילו קודם שגזרו עליהם להיותם כגויים, אינם נאמנים ושחיטתם פסולה אם אין ישראל עומד על גביהם ורואה.

וכן צדוקים ובייתוסים שחיטתם אסורה אלא אם אחרים עמדו על גביהם וראו השחיטה וגם בדקו להם סכין (שו"ע שם). וכתבו הפוסקים שהקראים בזמן הזה שחיטתם אסורה אפילו ישראל עומד על גביו תשובת ר' בצלאל ג; ש"ך שם סקכ"ד.

ב. כמה מומרים הם, החלוקים בדיניהם; –

מומר לאכול נבלות לתאבון; לדברי רבא (וכן נקט רב אשי), בודק ישראל סכין ונותן לו ומותר לאכול משחיטתו. וכשר הדבר לכתחילה כיון שאינו חשוד לפסול רק חשוד מלטרחה אחר סכין יפה. לא בדק סכין ונתן לו – לא ישחוט. ואם שחט – בודק סכיניו אחריו, נמצא הסכין יפה – מותר לאכול משחיטתו. ואם

לאו – אסור. וכן אם אין הסכין לפנינו לבדקה – אסור לאכול משחיטתו, גם אם אחרים ראו שחיטתו, כי חוששים שמא בסכין פגומה שחט.

אמרו בגמרא שאביי חולק וסובר שאין המומר שוחט לכתחילה ע"י בדיקת סכין. והטעם, כיון שהורגל בנבלה נעשה לו הדבר כהתר (עפ"י גמרא ד:).

א. הלכה כרבא. ואולם הרי"ף השמיט דין זה. ויש מי שפרש בדעתו שפוסק שאין לסמוך לכתחילה על החזקה ד'לא שביק התירא ואכל איסורא' [וכדרך שפסק הרי"ף שצריך לכתחילה לבדוק השוחט שהוא מומחה בהלכות] (עפ"י חושי הגר"ט גטין סי' פג).

ב. אין ליתן לכתחילה למומר לשחוט על סמך בדיקת הסכין אחרי השחיטה, שמא ישכח ולא יבדוק (עפ"י תוס' רשב"א ועוד), או מחשש שמא הרואים ימסרו לו לשחוט ללא בדיקת סכין (ר"ן).

ג. החשוד על איסור דרבנן [באכילת נבלה לתאבון], יש אומרים שאין להאמינו על השחיטה, כי חוששים שיזולל באיסור דרבנן שיש בשחיטות ובדיקות [כגון שהייה במיעוט בתרא] (חסד לאברהם יו"ד סו"י ה. וכן נקט בשבט הלוי ח"ב ב). ויש חולקים וסוברים שכשר, שבאיסורים דרבנן תולים לקולא [כשם שאמרו בגמרא שסברא לומר בזה 'לא שביק התירא ואכל איסורא'] (עפ"י שו"ת בית יצחק יו"ד ח).

ד. יש מי שכתב שבזמננו, כל החשוד על אכילת נבלות לתאבון אין סומכים על נאמנותו לענין כשרות, ואין ליתן לו סכין בדוק ולאכול משחיטתו (עפ"י בית הלל יו"ד ב. וע' שמלה חדשה ב, ב שאעפ"י שכל הפוסקים האחרונים לא כתבו כן, ראוי לחוש לדבריו והמורה ידון לפי הענין [וכן הביא דעה זו באגרות משה יו"ד ח"א א, לפסול שחיטת מחלל שבת בצניעה בזה"ו. וע"ע שם יו"ד ח"ג ב; או"ח ח"ד צה ואה"ע ח"ד סו"י ד]).

מומר אוכל נבלות להכעיס – שחיטתו פסולה אפילו נמצאת סכיניו יפה, שמועד לנבל כוונה בידים (רש"י). והתוס' פרשו שאינו נקרא 'בר זביחה'. ולדבריהם משמע אפילו אחרים רואים אותו פסול (וכן פסק רבנו ירוחם ומהרי"ל [קצד]). וכן נפסק בשו"ע יו"ד ב,ה ובש"ך. והב"ח כתב שמדרבנן הוא). אבל לפרש"י משמע שכשר כשגדול עומד על גביו. וכן נקט הרשב"א (ד: ומ"מ כתב שאין שוחט לכתחילה אפילו בשעומדים על גביו, שחוששים שיתנכל לקלקל). וכן לפרש"י אינו אלא ספק נבלה, וברה"ר יהא טהור (עפ"י אג"מ אה"ע ח"ב כ,א). כתבו פוסקים שכל שאין ידוע לנו שעושה להכעיס, אנו מחזיקים אותו במומר לתאבון (עפ"י תבואות שור ב; דובב מישרים ח"א ל).

מומר לעבירה אחת ולא לאכילת נבלות, כגון מומר לערלות – כפי שפרשו דברי הברייתא הריהו כשר לשחוט.

א. לדעת הרא"ש והרשב"א (תורת הבית א) ועוד, נאמן הוא לכל דבר ואין צריך למסור לו סכין בדוקה (וב'קובץ ענינים' (ה רע"א) דייק כן ממשמעות דברי רש"י, שיהושפט אכל משחיטת אחאב ללא שום בדיקה. אך ע' בחת"ס). ולדברי הרמב"ם (שחיטה ד, ד) צריך ישראל כשר לבדוק סכין קודם שחיטתו, ואף בדיעבד פסול ללא בדיקת סכין (וכן נקטו הפוסקים. ע' בשו"ת מהרי"ל קצד; פמ"ג ותב"ש יו"ד ב,ו; אג"מ יו"ד ח"א א. ע"ע ש. וע"ע משך חכמה ראה יב, כא). ומכל מקום אין כשר לקהל להעמיד לכתחילה שוחט כזה (ע' יו"ד א; משיב דבר ח"ב ה; שבט הלוי ח"ב סו"י ב).

ב. היה מבעט במצוה אחת, משמע מרש"י (ד: ד"ה מומר לערלות) שהרי הוא כמומר לדבר אחד שאינו מומר לכל התורה (וכ"מ בשו"ת הריב"ש (ד) שהמומר לדבר אחד אפילו להכעיס, אינו כמומר לכל התורה. וכ"כ החו"א (ב,כב) בדעת הרא"ש). ואילו בדעת הרמב"ם (גזילה יא,ב) כתבו שדינו כמין ואפיקורוס ששחיטתו פסולה (ער"ן פ"ב דע"ז; כס"מ שחיטה ד,יד. וכ"מ בשו"ע חו"מ תכה וביו"ד ב; משנ"ב לט סק"ו). וכ"כ הר"ן והרא"ה. (הדבר שנוי במחלוקת האמוראים בהוריות יא. ונחלקו הראשונים בפסק ההלכה).

ג. אין נעשה מומר בפעם אחת שעובר (עפ"י תוס' להלן יד רע"א).

ד. העובר על איסור שהוא קל בעיני ההמון ומורים בו היתר מחמת חסרון ידיעה – אין נחשב 'מומר', ואף לדעת הרמב"ם אין צריך לבדוק לו סכין (עפ"י שו"ת מהרי"ל קצד; שמ"ח ב,יז; שו"ע הגר"ז יו"ד ב בקו"א סק"ח).

ה. מי שיצא עליו ריגון שהוא מומר לעבירה שנפסל על ידה לשחיטה, יש מי שכתב שאפילו בקול שאינו פוסק אינו נפסל מדינא, ואולם רשאים הקהל להעבירו מתפקידו (עפ"י דברי חיים יו"ד ד). ובאגרות משה (יו"ד ח"א א) נקט לפוסלו מן הדין.

מומר לעבודת כוכבים; לדברי רב ענן אמר שמואל מותר לאכול משחיטתו (שכן מצינו ביהושפט מלך יהודה שנהנה מסעודת אחאב). והשיבו על דבריו מהברייתא שהמומר לנסך את היין ולחלל שבתות בפרהסיא – שחיטתו אסורה.

א. היה אדוק לע"ז ועובד לה תמיד, שחיטתו אסורה אפילו לרב ענן, מחשש ששחט לעבודת כוכבים (תוס' עפ"י הסוגיא להלן).

ב. שחיטת מומר לעכו"ם פסולה מדאורייתא. וכן במומר להכעיס [לדעת התוס' והרא"ש ועוד] (עפ"י ש"ך יו"ד ב סקט"ו). ויש שיצאו לחדש שמומר לחלל שבתות דינו כמומר לכל התורה מדרבנן ולא מהתורה. ע' דרכ"ת סקע"ה).

ומשמע ששחיטת מומר לעכו"ם פסולה אפילו ישראל עומד על גביו, ואפילו לדעת המכשירים בכגון זה במומר אוכל נבלות להכעיס. כן משמע מפשט דברי הרשב"א, שמומר לכל התורה דינו כעכו"ם. וכ"כ בראש יוסף. ונראה הטעם משום שאינו נחשב 'בר זביחה'.

ג. הרמב"ן (יד). נסתפק האם בהמה שנשחטה ע"י מומר לע"ז מטמאה משום נבלה כשחיטת נכרי אם לאו (וע"ע בספר שלמי שמעון להלן יג).

המומר לכל התורה אפילו אינו עובד עכו"ם ולא מחלל שבת בפרהסיא – שחיטתו פסולה (רבנו ירוחם; יו"ד ב,ה. וע' פרטי דינים בפמ"ג שפתי דעת סק"ז).

א. מי שאינו מאמין לדברי רבותינו ז"ל, דינו כמומר לעכו"ם ולחלל שבתות (עפ"י תשובת הרשב"א ח"ז קעט. מובאת בב"י יו"ד קיט, יא ובש"ך שם, ובדרכי משה קכד).

ב. בזמן הזה, בניהם ותלמידיהם של מחללי שבת, נחשבים כאנוסים וכת'ינוק שנשבה' (עפ"י חו"א ב,כח. ויש מורים לדונם כספק. ויש מי שצדד בזמן הזה שהכפירה הומה בראש כל חוצות, שמא אין חומר של 'פרהסיא' למחלל שבת בפני עשרה. ע' אג"מ או"ח לג; חדושים ובאורים להלן יג. וע"ע בשו"ת בנין ציון החדשות כג; אחיעזר ח"ד ג; אג"מ אה"ע ח"ב כ,ג-ד).

ג. יש אומרים שהמומר לחלל את יום הכפורים בפרהסיא, דינו כמומר לחלל שבת (עפ"י תבואות שור ב,טז בדעת הרמב"ם. וע' פרי מגדים פתיחה כוללת להל' שבת ד"ה עוד זאת; בית הלוי ח"א יח; אמת ליעקב ר"פ בהר).